

УДК 330.1

Ю. В. Світлична,

*канд. екон. наук,
доцент,*

*Донбаська національна академія
будівництва і архітектури,
м. Макіївка*

СТІЙКЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Прояв світової фінансової кризи в економіці України висвітлив небезпечний рівень залежності останньої від негативного впливу зовнішніх факторів. В означених умовах першоплановим завданням стає забезпечення необхідного рівня стійкості територіальних економічних систем (ТЕС) різних ієрархічних рівнів (державного, регіональних, міських), проявом якого виступатиме стійке функціонування ТЕС, а результатом — їх економічний розвиток.

Проблемні питання, пов'язані із забезпеченням стійкого функціонування ТЕС, порушуються в дослідженнях значного кола провідних вчених. Зокрема, слід відзначити конкретизацію особливостей ТЕС в роботі Т. Г. Логутової [1, с. 157], акцентування уваги на інерційності процесів у межах економічних систем у науковій праці В. М. Василенка [2, с. 37–38], підкреслення особливої ролі міста у забезпеченні стійкого функціонування ТЕС вищих ієрархічних рівнів (регіональних, загальнодержавної) у дослідженнях С. В. Богачова, М. В. Мельникової, О. О. Лукьянченка [3; 4].

Незважаючи на значну кількість наукових розробок і публікацій додаткового дослідження потребують питання формування балансу інтересів на рівні держави, регіонів, міст і великих промислових підприємств при формуванні пакету дій, спрямованих на забезпечення стійкого функціонування ТЕС означених рівнів як передумови їх соціально-економічного розвитку.

Надзвичайна актуальність питань, пов'язаних із забезпеченням стійкості економіки, зумовлює завдання дослідження — запропонування переліку стратегічних детермінантів, організаційних заходів і операційних дій із забезпечення стійкого функціонування територіальних економічних систем як передумови соціально-економічного їх розвитку.

Розробка організаційних заходів із забезпечення стійкого функціонування територіальних економічних систем базується на визначенні стратегічних детермінантів, що в комплексі здатні забезпечити досягнення мети стійкого функціонування — створення передумов соціально-

© Ю. В. Світлична, 2011

економічного розвитку, забезпечення економічної та екологічної безпеки:

диверсифікація виробництва — перехід від сировинного до високотехнологічного;

оптимізація структури зайнятості населення, скорочення залежності від діяльності промислових підприємств;

залучення іноземних інвесторів при контролі за спрямуванням інвестицій, орієнтація на задоволення потреб внутрішнього ринку;

диверсифікація структури експорту, скорочення залежності від попиту на окремих сегментах ринку;

активізація інноваційної діяльності, впровадження ресурсозберігаючих технологій, освоєння нових видів продукції.

Основні організаційні заходи, що покликані забезпечити стійке функціонування територіальних економічних систем, мають на меті досягнення певної якості життя населення через матеріальну, соціальну та екологічну його складові.

Зокрема, для оптимізації матеріальної складової якості життя населення пропонується реалізація наступних організаційних заходів: збільшення рівня підприємницької активності та самозайнятості населення; зростання платоспроможного попиту населення; адаптація соціальних стандартів країн Європейської спільноти до умов територіальних економічних систем. При цьому одним із напрямів реалізації означеного заходу виступатиме збільшення частки заробітної плати в загальній структурі собівартості виробництва.

Соціальна складова якості життя населення потребує вжиття заходів організаційного характеру, основними з яких виділено наступні: стабілізація чисельності населення, покращення демографічної ситуації через досягнення позитивного значення показника природного приросту; збільшення рівня народжуваності (у тому числі і за рахунок повторних народжень); скорочення рівня смертності за рахунок збільшення безпеки праці, активної політики протидії поширенню хвороб соціального характеру — наркоманія, алкоголізм, туберкульоз.

Екологічна складова якості життя населення має прояв у збереженні наявних природних ресурсів для майбутніх поколінь шляхом: впровадження сучасних уловлюючих технологій; збільшення штрафів за невиконання умов збереження навколишнього середовища; скорочення рівня шкідливого впливу навколишнього середовища на населення територій (недопущення випадіння лужних опадів, скорочення чисель-

ності людей з алергічними реакціями, активізація медичного обслуговування населення із проявами хвороб, зумовлених впливом навколишнього середовища).

Забезпечення соціальної захищеності і зростання якості життя населення досягатиметься шляхом продуктивної зайнятості населення, підвищення рівня доходів, вжиття заходів для поліпшення демографічної ситуації, підвищення рівня забезпечення житлом, зростання якості медичного обслуговування, зниження криміногенної напруги в суспільстві.

Організаційні заходи передбачають наявність певного переліку операційних дій, що розробляються для реалізації організаційних заходів з урахуванням пропонованих стратегічних детермінант (табл. 1).

Зокрема, для досягнення диверсифікації виробництва в якості організаційних заходів запропоновано розвиток малого та середнього бізнесу; підвищення рівня підприємницької активності населення; зростання матеріального благополуччя населення і платоспроможного попиту. Для реалізації означених організаційних заходів пропонуються наступні операційні дії: збільшення частки наукоємного та високотехнологічного виробництва; оптимізація сировинної бази, поліпшення якості сировини, збільшення глибини переробки.

Оптимізація структури зайнятості населення, скорочення залежності від діяльності промислових підприємств досягається з урахуванням можливостей адаптації соціальних стандартів розвинутих країн до умов функціонування ТЕС з одночасним підвищенням рівня соціального захисту населення (поліпшення демографічної ситуації, зростання якості медичного обслуговування, забезпечення житлом, зниження криміногенної напруги).

Реалізація означених заходів забезпечується шляхом нарощування чисельності робочих місць, збільшення рівня самозайнятості населення, а також скорочення «тіньової» зайнятості, що має важливе значення як на рівні матеріальної складової якості життя населення, так і з огляду на соціальну складову.

Окремо слід зазначити, що підвищення рівня самозайнятості населення, зокрема, за рахунок розвитку малого та середнього підприємництва, є важливим для забезпечення економічної безпеки в цілому, оскільки за умови зростання обсягів виробництва в малому бізнесі стає можливим збільшення показника виробництва на душу на-

Таблиця 1. Перелік операційних дій для реалізації організаційних заходів із забезпечення стійкого функціонування ТЕС

Перелік операційних дій	Організаційні заходи, що мають бути реалізовані
Стратегічна детермінанта 1: диверсифікація виробництва — перехід від сировинного до високотехнологічного	
1. Збільшення частки наукоємного та високотехнологічного виробництва. 2. Оптимізація сировинної бази, поліпшення якості сировини, збільшення глибини переробки.	Розвиток малого та середнього бізнесу; підвищення рівня підприємницької активності населення. Зростання матеріального благополуччя населення і платоспроможного попиту.
Стратегічна детермінанта 2: оптимізація структури зайнятості населення, скорочення залежності від діяльності промислових підприємств	
1. Нарощування чисельності робочих місць. 2. Збільшення рівня самозайнятості населення. 3. Скорочення «тіньової» зайнятості.	Адаптація соціальних стандартів розвинутих країн до умов функціонування ТЕС. Підвищення рівня соціального захисту населення (поліпшення демографічної ситуації, зростання якості медичного обслуговування, забезпечення житлом, зниження криміногенної напруги).
Стратегічна детермінанта 3: залучення іноземних інвесторів при контролі за спрямуванням інвестицій, орієнтація на задоволення потреб внутрішнього ринку	
1. Концентрація інвестицій на пріоритетних напрямках (високотехнологічне виробництво). 2. Розширення власних можливостей для задоволення потреб внутрішнього ринку. 3. Налагоджування виробництва імпортозаміщуючих товарів.	Створення необхідної для інвестиційно-інноваційної діяльності організаційної інфраструктури. Поширення ринків збуту в середині країни.
Стратегічна детермінанта 4: диверсифікація структури експорту, скорочення залежності від попиту на окремих сегментах ринку	
1. Створення умов для розширення номенклатури експортованих товарів. 2. Збільшення у структурі експорту питомої ваги кінцевих видів продукції.	Поширення ринків збуту на зовнішньому напрямі.
Стратегічна детермінанта 5: активізація інноваційної діяльності, впровадження ресурсозберігаючих технологій, освоєння нових видів продукції	
1. Технічне переоснащення, реконструкція та модернізація виробничих потужностей. 2. Інтенсифікація діяльності з розширення асортименту продукції, освоєння нових її видів, впровадження прогресивних технологічних процесів. 3. Активізація діяльності зі скорочення залежності від імпортованих енергоресурсів, промислове освоєння альтернативних джерел енергії.	Використання нових більш екологічних технологій на підприємствах. Впровадження сучасних систем збирання, вилучення, переробки і знешкодження відходів.

селення, середньої заробітної плати та податкових надходжень до бюджетів, що дозволить оптимізувати фінансування бюджетної сфери.

Залучення іноземних інвесторів при контролі за спрямуванням інвестицій, орієнтація на задоволення потреб внутрішнього ринку відбувається з огляду на необхідність створення відповідної організаційної інфраструктури для інвестиційно-інноваційної діяльності, поширення ринків збуту всередині країни. Реалізація вказаних організаційних заходів відбувається шляхом концентрації інвестицій на пріоритетних напрямках (високотехнологічне виробництво), розширення власних можливостей для задоволення потреб внутрішнього ринку; налагоджування виробництва імпортозаміщуючих товарів.

Активізація інноваційної діяльності, впровадження ресурсозберігаючих технологій, освоєння нових видів продукції в якості організаційних

заходів містить використання нових більш екологічних технологій на підприємствах; впровадження сучасних систем збирання, вилучення, переробки і знешкодження відходів, що досягаються шляхом технічного переоснащення, реконструкція та модернізація виробничих потужностей; інтенсифікації діяльності з розширення асортименту продукції, освоєння нових її видів, впровадження прогресивних технологічних процесів; активізація діяльності зі скорочення залежності від імпортованих енергоресурсів, промислове освоєння альтернативних джерел енергії.

Завдання, що необхідно передбачити з формування інноваційних структур, полягатимуть у створенні соціально-економічних умов і організаційних структур для здійснення інноваційної діяльності, комерціалізації науково-технічної діяльності, а також проведенні реструктуризації наявного науково-технічного потенціалу, модер-

нізації діючої системи центрів науково-технічної й економічної інформації в напрямку інноваційної та маркетингової діяльності, поєднанні їх ресурсів.

При цьому важливим аспектом виступає врахування наслідків соціального характеру від реалізації заходів з технічного переоснащення та модернізації виробництва, оскільки впровадження ресурсозберігаючих технологій, автоматизація виробництва в більшості випадків призводить до скорочення потреби в персоналі для обслуговування виробничих процесів.

Додаткової конкретизації в питаннях реалізації організаційних заходів із забезпечення стійкого функціонування територіальних економічних систем потребують такі моменти, як перелік необхідних ресурсів, ідентифікація основних учасників, джерел фінансування та інструментів. Для досягнення поставлених цілей необхідним є використання трудового та виробничого потенціалу, а також адміністративних і фінансових ресурсів. Основними учасниками повинні стати органи місцевої влади, підприємницькі структури, наукові установи, іноземні та вітчизняні інвестори. Загальна вартість повинна розраховуватися по конкретних проектах, необхідними є спеціальні розрахунки та дослідження, джерелами фінансування при цьому виступатимуть кошти місцевих і державного бюджетів, власні

кошти підприємств, кошти іноземних і вітчизняних інвесторів, позабюджетні кошти.

Визначення організаційних заходів стійкого функціонування територіальної економічної системи повинно орієнтуватися на досягнення результату, що у стратегічному плануванні визначається як загальна місія реалізації стратегії. У загальному вигляді з урахуванням переважно промислової спеціалізації більшості міст Донецької області загальна місія може виглядати як: виробництво продукції на основі нових технологій і впровадження інновацій як для експорту, так і для внутрішнього ринку для забезпечення стійкого функціонування і створення передумов розвитку.

Слід зазначити, що головним результатом стійкого функціонування територіальних економічних систем має стати зміна чинників економічного зростання та переорієнтація на ті з них, які базуються на розширенні внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту, зміцненні конкурентоспроможності, підвищенні результативності використання економічних ресурсів.

Важливість застосування односпрямованого напрямку розвитку різних за масштабами економічних систем полягає в чіткому розподіленні завдань, що перед ними постають, і цільових установок, що потребують досягнення (табл. 2).

Таблиця 2. Розподіл завдань та взаємозалежність цільових установок функціонування різних за масштабом систем

Системи		Завдання	Цільові установки
Великі	Загальнодержавна економічна система	Досягнення стратегічних детермінант стійкого функціонування	Забезпечення економічного процвітання держави, створення умов розвитку для всього населення незалежно від міста проживання, збереження територіальної цілісності та економічної безпеки
	Регіональна економічна система		Забезпечення стійкого функціонування при реалізації соціально-економічного розвитку
Середні	Міська економічна система	Реалізація організаційних заходів із забезпечення стійкого функціонування	Розвиток інноваційно-спрямованої економіки, соціальна захищеність і зростання якості життя населення, поліпшення екологічної ситуації
Малі	Функціонально-територіальні системи (підприємницькі структури)	Виконання переліку операційних дій, спрямованих на реалізацію організаційних заходів	Отримання прибутку, задоволення потреб населення

Перелік завдань, що постають перед функціонально-територіальними системами, є значно більшим за кількість завдань міських, регіональних і загальнодержавної економічних систем. На рівні територіальних економічних систем присутня більша конкретизація необхідних операційних дій при більш загальному характері завдань, що постають перед системами вищого рівня.

З огляду на визначений взаємозв'язок між переліком необхідним завдань систем всіх рівнів постає необхідність у застосуванні односпрямованого вектору їх розвитку на основі поєднання інтересів. Подібне стає можливим при детальному розгляданні кінцевої мети функціонування, що постає перед системами різних рівнів — виявлено, що цільові установки територіальних економічних систем і функціонально-терито-

ріальних систем характеризуються тісним взаємозв'язком і взаємообумовленістю.

Висновки. Таким чином, єдиний напрям руху всіх рівнів ТЕС з урахуванням стратегічних детермінантів і організаційних заходів сприятиме досягненню загальної мети — забезпечення стійкого функціонування при реалізації соціально-економічного розвитку, збереженні економічної та екологічної безпеки. При цьому подальшої уваги потребують питання своєчасного визначення відхилень від бажаних прогнозних тенденцій, що дозволяє розробити адекватні та своєчасні дії, спрямовані на досягнення загальної мети.

Література

1. Логутова Т. Г. Теория систем в формировании финансовой системы региона / Т. Г. Логутова // 36. наук. пр. Донецького державного університету управ-

ління. Серія : Економіка. — Донецьк : ДонДУУ, 2004. — Вип. 34. — Т. V. — С. 152–161.

2. Василенко В. Н. Архитектура регионального экономического пространства : моног. / В. Н. Василенко ; НАН Украины. Ин-т экономика-правовых исследований. — Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. — 311 с.

3. Богачёв С. В. Проблемы теории и практики развития городской хозяйственной системы : монография / С. В. Богачёв, М. В. Мельникова, А. А. Лукьянченко ; НАН Украины. Ин-т экономика-правовых исследований. — Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. — 381 с.

4. Богачев С. В. Проблемы формирования методологических основ градостроения / С. В. Богачев, М. В. Мельникова // Экономика и право. — 2006. — № 1 (14). — С. 5–9.

Надійшла до редакції 10.01.2011 р.